

## იმედის უფლება, როგორც ფუნდამენტური უფლება გლობალური სამართლის კონტექსტში

ლელა თოთაძე

საერთაშორისო და ევროპული სამართლის მაგისტრი  
ვილნიუსის უნივერსიტეტი

### აბსტრაქტი

„იმედის უფლება“ წარმოიშვა ბოლო დროს, უვადო პატიმრობასთან მიმართებით, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მესამე მუხლთან კავშირში, რომელიც კრძალავს წამებას, არაადამიანურ ან დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს. ნაშრომი ცდილობს გამოიკვლიოს და დაადგინოს, რატომ გახდა აუცილებელი იმედის კონცეფციის აღიარება ადამიანის უფლებათა სამართალში კონვენციის მესამე მუხლთან მიმართებით, როგორ მოახერხა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განესაზღვრა მისი მნიშვნელობა ადამიანისთვის, და როგორ მოხდა, რომ სასამართლო იძულებული გახდა შეენიშნა იმედი, როგორც ფუნდამენტური უფლება. კვლევა ასევე ცდილობს რომ განსაზღვროს „იმედის“ ბუნება ადამიანის უფლებათა სამართლის გადაწყვეტილებებიდან გამომდინარე და მისი სამომავლო შესაძლო დანერგვა როგორც ფუნდამენტური უფლების გლობალური სამართლის კონტექსტში. კვლევა განიხილავს როგორ გააფართოვა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ძალაუფლება იმედის უფლების აღიარებით, და როგორ იხრება ადამიანის უფლებათა სამართალი ისეთი სისტემისკენ, რომელიც ინდივიდებზეა ორიენტირებული.

**საკვანძო სიტყვები:** დამამცირებელი მოპყრობა, იმედის უფლება, ღირსება, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, გლობალური სამართალი, აღიარების უფლება.

### შესავალი

კითხვა, შეუძლია თუ არა ადამიანს შეიცვალოს ცხოვრების განმავლობაში, ფსიქოლოგიის ან თუ ფილოსოფიის შესწავლის საგანს უფრო წარმოადგენს, ვიდრე სამართლებრივ დილემას. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ფაქტობრივად გადააბიჯა უფლებამოსილების საზღვრებს, როდესაც პასუხი გასცა საკითხს ფსიქოლოგიის სფეროდან და დაადგინა რომ, „მათაც კი, რომლებიც სჩადიან ყველაზე საზარელ ქმედებებს... გააჩნიათ უნარი, შეიცვალონ“ ადამიანური ბუნებიდან გამომდინარე.<sup>1</sup> ადამიანის უნარი, რომ შეიცვალოს, წარმოადგენდა სასამართლოს მთავარ არგუმენტს იმის მტკიცებისას, რომ მსჯავრდებულებს აუცილებლად უნდა გააჩნდეთ დანაშაულის გამოსყიდვის ან გათავისუფლების იმედი. ეს მათ უფლებას წარმოადგენს. იმედი, სასამართლოს მტკიცებით, ადამიანობის ფუნდამენტური ნაწილია, რომლის უარყოფაც დამამცირებელ მოპყრობას უტოლდება.

სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილებებმა ცხადი გახადა, რომ გრძნობებიც კი, როგორიცაა იმედი, განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა ძირითად უფლებათა სფეროში. ამგვარად იმედის კონცეფცია სამართალში ხელშესახები გახდა. ქვეყნები იძულებულნი გახდნენ გაეზიარებინათ ევროპული სასამართლოსეული ხედვა კაცობრიობის ბუნებასთან დაკავშირებით. საკითხის კონტროლერსული ხასიათი სწორედ იქიდან გამომდინარეობს, რომ

<sup>1</sup> Matiošaitis and Others v. Lithuania, 2017.

ევროპულმა სასამართლომ ფაქტობრივად განსაზღვრა ადამიანის ბუნება, შეაფასა ინდივიდის კონკრეტული გრძნობა - იმედი, მისი მნიშვნელობა, და აღიარა ის, როგორც ადამიანის ფუნდამენტური უფლება. ამის ფონზე ჩნდება კითხვები: როგორ უნდა მოხდეს „იმედის უფლების“ ინტერპრეტაცია, რამდენად ფართო გაგება უნდა ჰქონდეს მას, რამდენად შეუძლია ამ უფლების არსებობას შეზღუდოს სახელმწიფოთა ავტონომია და როგორ შეიძლება მოხდეს მისი დანერგვა დღევანდელ სამყაროში. ამ საკითხთა აქტუალობა კვლევის წარმოების მთავარი მიზეზია.

კვლევის მთავარი მიზანია განსაზღვროს, როგორ უნდა განიმარტოს და დაინერგოს „იმედის უფლება“ გლობალური სამართლის კონტექსტში. კვლევის პირველი ნაწილი შეისწავლის იმედის უფლების წარმოშობას, რატომ გადააწყდა ევროპული სასამართლო აუცილებლობას, რომ ელიარებინა „იმედი“ როგორც უფლება, რამდენად უფლებამოსილი იყო, ემსჯელა ადამიანის ბუნების შესახებ და გამოეკვეთა იმედი, როგორც ფუნდამენტური ასპექტი ადამიანობისა. მეორე ნაწილი შეისწავლის, თუ როგორ უნდა განიმარტოს იმედი როგორც სამართლებრივი კონცეფცია საერთაშორისო და ევროპული სამართლის ფონზე, როგორ არის ეს უფლება დაკავშირებული სხვა უფლებებთან და როგორ შეიძლება განივრცოს მისი ინტერპრეტაცია სამომავლოდ.

მთავარი მიზნის მისაღწევად კვლევა ეფუძნება განსხვავებულ მეთოდებს: სასამართლო გადაწყვეტილებათა ანალიზი გამოყენებულია რელევანტური პრეცედენტების შესაწავლად, ძირითადი აქცენტი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებზეა გაკეთებული. სამართლებრივ ნორმათა და დოკუმენტთა ანალიზი გამოყენებულია ახალწარმოშობილი უფლების გარშემო ზოგადი სამართლებრივი ჩარჩოს განსაზღვრავად, სანამ მისი აღიარება მოხდებოდა ევროპული სასამართლოს მიერ. შედარებით სამართლებრივი ანალიზის საშუალებით კვლევა გამოყოფს განსხვავებებს სამართლებრივ სისტემებს შორის და შესაძლო დაბრკოლებებს იმედის უფლების იმპლემენტაციისას გლობალურ სამართალში. სამეცნიერო ლიტერატურის ანალიზის საშუალებით კი კვლევა შეისწავლის იმედის უფლების ბუნებას, მის ურთიერთკავშირს სხვა უფლებებთან და შესაძლო სამომავლო გავრცელებას. ლინგვისტიკური მეთოდი გამოყენებულია ადამიანის უფლებათა კონვენციის მესამე მუხლის ინტერპრეტაციისთვის.

## 1. იმედის, როგორც უფლების აღიარება

გათავისუფლების იმედი და თავად თავისუფლება ერთმანეთისგან განსხვავებული ცნებებია. აქედან გამომდინარეობს ადამიანის უფლებათა სასამართლოს მიდგომა უვადოდ მსჯავრდებულებთან მიმართებით: „მათთვის იმედის წართმევა ადამიანობის ფუნდამენტური ასპექტის უარყოფას ნიშნავს, რაც დადამცირებელ მოპყრობას უტოლდება“<sup>2</sup>.

ერთი შეხედვით, ნაკლებად სამართლებრივია ისეთი საკითხები, როგორიცაა იმედის მნიშვნელობა, ადამიანის უნარი, შეიცვალოს და ტრანსფორმაცია განიცადოს ან უიმედობის განცდის სიმძიმე თავისუფლების გარეშე დარჩენილთათვის. ეს საკითხები უფრო მეტად ფსიქოლოგიისა და ფილოსოფიის სფეროს წარმოადგენს. მართალია, შეუძლებელია იმედის მნიშვნელობის დავიწყება, როდესაც საქმე უვადოდ თავისუფლების აღკვეთას ეხება, მაგრამ მისი, როგორც უფლების აღიარება, საკითხებს უკვე განსხვავებულ სამართლებრივ ხასიათს სძენს. იმედი ადამიანის შინაგანი ემოციაა, ინდივიდუალური გრძნობა, რომლის გაგება და ობიექტურად განსაზღვრა რთულია, და რომელსაც ადამიანები თავისებურად განიცდიან. შესაძლოა ამიტომაც მოჰყვა მწვავე სამართლებრივი დისკუსია სტრასბურგის სასამართლოს

<sup>2</sup> Matiošaitis and Others v. Lithuania, 2017, § 180.

გადაწყვეტილებას, რომ თავისუფლებადკვეთილი ადამიანის გამარცვა იმედისგან, დამამცირებელ მოპყრობას და შესაბამისად, მისი უფლების შელახვას უტოლდება.

იმედის უფლება გამომდინარეობს ადამიანის უფლებათა კონვენციის მესამე მუხლიდან, რომელიც კრძალავს წამებას, არაადამიანურ და დამამცირებელ მოპყრობას ან სასჯელს. სტრასბურგის სასამართლომ ამ უფლების არსებობა პირველად უვადო სასჯელთან დაკავშირებით აღიარა, და ჯერ-ჯერობით კვლავ აღნიშნულ კონტექსტში განიხილება. საინტერესოა იმის დადგენა, რატომ გამოჩნდა იმედის კონცეფცია ადამიანის უფლებათა სამართალში, როგორ განსაზღვრა ევროპულმა სასამართლომ მისი სამართლებრივი წონა, და ბოლოს, რატომ გახდა სასამართლო იძულებული ელიარებინა იმედი, როგორც ფუნდამენტური უფლება.

### 1.1. თავდაპირველი საფუძვლები

სტრასბურგის სასამართლოს გადაწყვეტილებამდე იმედი უკვე აღიქმებოდა სამართლებრივ კონცეფციად, მაგალითად, წამებისა და არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის ან სასჯელის პრევენციის ევროპული კომიტეტის (CPT) მოხსენებებში, ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციებსა და თანდართულ განმარტებით მემორანდუმებში. აღნიშნული დოკუმენტები ხშირად სიტყვა-სიტყვით განმარტავდნენ, თუ სამართლებრივად რამდენად აუცილებელია მსჯავრდებულ ადამიანს საფუძვლიანი იმედი გააჩნდეს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, უვადო პატიმრებს ჰქონდეთ განცდა, რომ სასჯელი გადაიხედება და რომ მათაც მიეცემათ გათავისუფლების შანსი. რა თქმა უნდა, მთავარი სასჯელის შემცირების შესაძლებლობის არსებობაა *de jure* და *de facto*, და არა პატიმართა უპირობოდ გათავისუფლება. ერთ-ერთ რეკომენდაციაში აღნიშნულია, რომ ეს აუცილებლობა ინდივიდუალობისა და პროგრესის პრინციპებიდან გამომდინარეობს.

ყველა ადამიანი განსხვავებულია, შესაბამისად, სასჯელის გადახედვისა და თავისუფლების მინიჭების შესაძლებლობის საკითხი ინდივიდუალურად უნდა გადაწყდეს. ასეთი შესაძლებლობის წართმევა მასობრივად, მთელი დარჩენილი ცხოვრების მანძილზე, აბსოლუტურად ყველა უვადოდ თავისუფლებადკვეთილისთვის, უგულებელყოფს იმ ფაქტს, რომ მათ ერთმანეთისგან განსხვავებულად გაიარეს სასჯელის და რეაბილიტაციის პროცესები. გადაწყვეტილების მიღებისას, მზად არიან თუ არა პატიმრები გასათავისუფლებლად, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მათი განსხვავებული ბუნება, მახასიათებლები და სასჯელადსრულების დაწესებულებაში ქცევის ისტორია. მეორე, რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, არის პროგრესის პრინციპი, რომელიც სახელმწიფოებისგან მოითხოვს, აღიქვან ადამიანი ტრანსფორმაციისა და პროგრესის უნარის მქონედ და, შესაბამისად, მისცენ მას დანაშაულის გამოსყიდვის, თავისუფლების და ხელახლა სოციალიზაციის შესაძლებლობა. 2003 წლის რეკომენდაციის თანმხლებ ერთ-ერთ განმარტებით მემორანდუმში აღნიშნულია: „რაციონალურად ვერავინ დაამტკიცებს, რომ ყველა უვადო მსჯავრდებული ყოველთვის სახიფათო დარჩება საზოგადოებისთვის. იმ პირთა დაკავება, რომლებსაც გათავისუფლების იმედი წარმომეული აქვთ, სახელმწიფოს მართვის პრიცესში სერიოზულ პრობლემებს ქმნის”.<sup>3</sup>

სტრასბურგის სასამართლომ მსჯელობისას არაერთხელ მიმართა ზემოაღნიშნულ მემორანდუმსა და CPT-ის მოხსენებებს, მათ შორის იმ საქმეებში, რომელშიც პირველად განიხილავდა უვადოდ თავისუფლების აღკვეთის შემცირების საკითხებს, როგორიცაა კავკარიის კვიპროსის წინააღმდეგ, ვინტერი და სხვები დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ და

<sup>3</sup> Committee of Ministers, 2003.

ა.შ. 2007 წლის ერთ-ერთი მოხსენება (რომელიც სასამართლომ განიხილა საქმეში ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ) სრულდებოდა რეკომენდაციით, რომ „პატიმართა არც ერთი კატეგორია არ უნდა ატარებდეს შეუცვლელ „იარლიყს“, რომ ციხეში გაატარებს დარჩენილ ცხოვრებას. ამდენად გათავისუფლების შესაძლებლობა სამუდამოდ მიუწვდომელი არ უნდა დარჩეს და პატიმრებსაც არ უნდა ჩამოერთვათ გათავისუფლების იმედი<sup>4</sup>.

ამაგვარაა, რომ სასამართლო, როდესაც იზიარებდა რეკომენდაციებსა და მათ განმარტებებში მოცემულ სტანდარტებს, თანდათან იხრებოდა იმ მსჯელობისკენ, რომ: 1. არავინ იცის, შეუძლია თუ არა ვინმეს შეცვლა, შესაბამისად, უვადოდ მსჯავრდებულს უნდა მიეცეს შანსი აღიქმებოდეს როგორც ის, ვისაც შეუძლია შეიცვალოს. 2. უსაფრთხოებისა და სასჯელის მიზნებისთვის უმჯობესია, რომ ადამიანებს იმედი ჰქონდეთ, რომ მათი დანაშაულის გამოსყიდვა და გათავისუფლება ოდესმე შესაძლებელი იქნება და, შესაბამისად, გააჩნდეთ ძლიერი სტიმული შეცვალონ უკეთესისკენ.

ამ არგუმენტის საფუძველზე ძირითადი აქცენტი სასჯელის მიზნებიდან რეაბილიტაციის მიზანზე გაკეთდა. სასამართლომ ეტაპობრივად ცხადყო, რომ უვადოდ თავისუფლებადკვეთილ პატიმრებთან დაკავშირებით ქვეყნებმა უნდა დაადგინონ გათავისუფლებისა და სასჯელის გადასინჯვის გამჭვირვალე და კონკრეტული პროცედურები. მართალია, თვით თავისუფლების აღკვეთა, თუნდაც პატიმარი ამ სასჯელს მთელი ცხოვრება იხდიდეს, არ განიხილება კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევად (როგორც სასამართლომ განაცხადა კაფკარისის საქმეში<sup>5</sup>) - მაგრამ ეს არის ბუნდოვანი მომავლიდან გამომდინარე სასოწარკვეთა და უიმედობა, რაც დამამცირებელ სასჯელად გარდაიქმნება. აღნიშნული დასკვნა ყურადღებას იპყრობს - იმედის უფლება, ეს არის უფლება, რომლის შემთხვევაში ინდივიდუალური ზიანი პრაქტიკულად არ არის გაზომვადი და ისიც გაურკვეველია, რა მასშტაბებს მიაღწევს სამომავლოდ მისი ინტერპრეტაცია.

## 1.2. იმედის ცნების გენეზისი ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში

კაფკარისი კვიპროსის წინააღმდეგ მოცემულ საკითხთან დაკავშირებით, იყო ECHR-ის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პირველი საქმე. აღნიშნულ საქმეზე სასამართლომ არ დაადგინა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა. თუმცა, ხაზი გაუსვა ძირითად პრინციპებსა და სტანდარტებს, რომლებსაც სახელმწიფოები უნდა აკმაყოფილებდნენ სასჯელის დაკისრებისას, რათა არ დაფიქსირდეს მე-3 მუხლის დარღვევა. სასამართლომ განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა უვადოდ თავისუფლების აღკვეთის შემცირების პრინციპზე<sup>6</sup>. აღნიშნა, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთის შემცირებლობის თვალსაზრისით დგება კონვენციის მე-3 მუხლის საკითხი, იმის გათვალისწინებით, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთა არის უკიდურესად მძიმე სასჯელი. მიუხედავად იმისა, რომ უვადოდ თავისუფლების აღკვეთის უბრალოდ მოხდის ფაქტი არ იწვევს მესამე მუხლის დარღვევას - აღნიშნული მუხლი ირღვევა მაშინ, როდესაც ეროვნულ კანონმდებლობაში არ არსებობს სასჯელის გონრივრულ და განსაზღვრულ ვადებში გადახედვის შესაძლებლობა.

მიუხედავად ამ განცხადებებისა, ვინტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ იყო პირველი საქმე, რომელშიც მოსამართლე ფაუერ ფორდმა თანხვედრ აზრში ეს კონკრეტული

<sup>4</sup> CPT, 2007.

<sup>5</sup> Kafkaris v. Cyprus, 2008, გვ. 98.

<sup>6</sup> Kafkaris v. Cyprus, 2008.

ფორმულირება „იმედის უფლება“<sup>7</sup> გამოიყენა, რაც არ უნდა მეტაფორულად ჟღერდეს, საქმისთვის რელევანტური დატვირთვით. როგორც თავად მოსამართლემ აღნიშნა, ამ უფლების არსებობა იყო მთავარი ფაქტორი, რამაც აიძულა იგი უმრავლესობასთან ერთად მიეცა ხმა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევისთვის.

საქმეში ვინტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ რამდენიმე მომჩივანი იყო ჩართული. ყველა მათგანი ნასამართლევი იყო უკიდურესად მძიმე დანაშაულისთვის და შესაბამისად, უვადოდ თავისუფლების აღკვეთა ჰქონდათ მისჯილი. განმცხადებლები ჩიოდნენ ბუნდოვან დებულებებზე, რომელიც უვადო პატიმრობის შემცირებას შეეხებოდა. საინტერესოა, რომ მიუხედავად წინა საქმეებში ECHR-ის მიერ დადგენილი მე-3 მუხლის სტანდარტებისა, პირველმა პალატამ საქმის გადაწყვეტისას არ დაადგინა კონვენციის დარღვევა. რა თქმა უნდა, პალატამ აღიარა სასჯელის შემცირების მნიშვნელობა და ასევე შენიშნა, რომ დებულებები გაურკვეველი იყო, თუმცა მათთვის საეჭვო იყო, ამ კონკრეტული განმცხადებლების მიმართ კონვენციის მე-3 მუხლი მართლაც დაირღვა თუ არა. ეჭვის მთავარი მიზეზი განმცხადებლების მდგომარეობა იყო: მათგან ორმა მოიხადა ხუთი და ჩვიდმეტი წელი - დრო, რომელიც ობიექტურად არასაკმარისად იქნა მიჩნეული ამ კონკრეტულ სიტუაციაში მათი სასჯელის გადასასინჯად, ერთმა განმცხადებელმა კი ოცდაშვიდი წელი მოიხადა, თუმცა მის შემთხვევას ამძიმებდა განსაკუთრებით რთული კრიმინალური წარსული.

უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთის გადახედვა ნებისმიერ შემთხვევაში შესაძლებელია კანონმდებლობის მიერ დადგენილი განსაზღვრული პერიოდის შემდეგ - ეს გამოწვეულია იმით, რომ გარკვეული პერიოდის შემდეგ პატიმრობის მიზანი შეიძლება შეიცვალოს - პრევენციული ან სადამსჯელო მიზნების ნაცვლად, მსჯავრდებულის დადებითი პროგრესული ცვლილებებიდან გამომდინარე, ყველაზე მნიშვნელოვანი რეაბილიტაციის მიზანი გახდეს. თუმცა ეს შესაძლებელია მხოლოდ საჭირო მინიმალური პერიოდის გასვლის შემდეგ, მხოლოდ განსაზღვრული პერიოდის შემდეგ ხდება შესაძლებელი სასჯელის გადასინჯვა და გათვალისწინება, შეიცვალა თუ არა პირი. პირველი განმცხადებელი ნასამართლევი იყო ცოლის მძიმე ვითარებაში მკვლელობის გამო (მკვლელობისთვის მეორედ იყო ნასამართლევი), და მხოლოდ ხუთი წელი იყო გასული მისი დაპატიმრებიდან. მესამე განმცხადებელი გაასამართლეს ოთხი ჰომოსექსუალი მამაკაცის მკვლელობისთვის, რაც მისივე სიტყვებით, "სექსუალურ კმაყოფილებას" ანიჭებდა. მისი დაპატიმრებიდან სულ რაღაც ჩვიდმეტი წელი იყო გასული. კანონიერად განსაზღვრული მინიმალური ვადა, რომლის შემდეგაც მათი სასჯელის გადასინჯვა გახდებოდა შესაძლებელი, ჯერ არ იყო გასული. მათ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში უნდა გაეგრძელებინათ სასჯელის მოხდა, გადასინჯვის უფლების გარეშე. შესაბამისად, პალატამ დაასკვნა, რომ მათ მიმართ დარღვევას ადგილი არ ჰქონია<sup>8</sup>.

მეორე განმცხადებელი გაასამართლეს დისა (რომელიც იყო ნაშვილები) და მისი ორი მცირეწლოვანი შვილის მკვლელობისთვის ფინანსური სარგებლობის მიზნით. იმის გათვალისწინებით, თუ როგორ იქცეოდა იგი ციხეში, სასჯელის გადახედვის ან გათავისუფლების საკმარისი საფუძვლები არ არსებობდა. შესაბამისად, პალატის თვალსაზრისით, ამ სამი კონკრეტული განმცხადებლის შემთხვევაში არ დარღვეულა

<sup>7</sup> Vinter and others v. UK, 2013, Concurring Opinion of Judge Power-Forde.

<sup>8</sup> Vinter and Others v. UK, 2013.

კონვენციის მე-3 მუხლი. ეს პოზიცია მოგვიანებით გაიზიარა მოსამართლე ვილიგერმა განსახვავებულ აზრში დიდ პალატაში საქმის განხილვისას<sup>9</sup>.

მიუხედავად ამისა, მოგვიანებით დიდმა პალატამ მაინც დაადგინა მე-3 მუხლის დარღვევა. სასამართლომ ძირითადი არგუმენტები უვადო თავისუფლების აღკვეთასთან დაკავშირებით მე-3 მუხლის სტანდარტებს დააფუძნა<sup>10</sup>: პატიმრობა ყოველთვის უნდა აკმაყოფილებდეს სასჯელადსრულების ლეგიტიმურ მიზნებს – თუ საზოგადოებრივი უსაფრთხოების დასაცავად თავისუფლების აღკვეთა არ არის საჭირო, ხოლო სადამსჯელო მიზანიც უკვე მიღწეულია, სასამართლომ უნდა გადასინჯოს სასჯელი. მეორეც, თავისუფლებადკვეთილ ადამიანს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა გამოისყიდოს დანაშაული. სასამართლომ ხაზგასმით გაიმეორა, რომ შეუმცირებელი უვადო პატიმრობა შეუთავსებელია ადამიანის ღირსებასთან. სასამართლოს მტკიცებით, სასჯელადსრულების პოლიტიკის ძირითადი აქცენტი რეაბილიტაციაზე უნდა გაკეთდეს. უვადო თავისუფლების აღკვეთასთან მიმართებით სასჯელის გადასინჯვის ან გათავისუფლების შესახებ კანონმდებლობა ამ კონკრეტულ საქმეში არ იყო ნათელი და ზუსტი და, შესაბამისად, აღნიშნულ დებულებებს არ გააჩნდათ პრაქტიკული მნიშვნელობა.

დიდი დრო არ იყო გასული, რაც აპლიკანტები, რომლებიც დებულებების შესახებ ჩიოდნენ, სასჯელს იხდიდნენ. სასჯელის გადასინჯვის ან გათავისუფლების შესახებ მკაფიო და ზუსტი ინსტრუქციების არსებობის შემთხვევაშიც კი, ისინი მაინც ვერ შეძლებდნენ ესარგებლათ ამ რეგულაციებით. დიდმა პალატამ რამდენჯერმე განაცხადა, რომ ეს ფაქტი არარელევანტური იყო, რადგან ისინი იბრძოდნენ იმედის უფლებისთვის და არა თავად გათავისუფლებისთვის. განმცხადებლები აშკარად ეძებდნენ არა თავისუფლების საბოლოო უფლებას, არამედ შესაძლებლობებსა და იმედს.

დიდი პალატის გადაწყვეტილება უპირისპირდება პალატის გადაწყვეტილებას. პალატის პოზიცია, რომ განმცხადებელთა შემთხვევაში რჩებოდა ლეგიტიმური პენოლოგიური მიზნები, რის გამოც არ არსებობდა მე-3 მუხლის დარღვევის დადგენის საფუძველი, გაიზიარა მოსამართლე ვილიგერმა, რომელმაც დიდ პალატაში განსხვავებული პოზიცია დააფიქსირა. ვილიგერის განსხვავებული აზრი კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს მე-3 მუხლის აქტუალობას, ვინაიდან დიდი პალატის გადაწყვეტილება აბსტრაქტული იყო და არ აკონკრეტებდა, ზუსტად როგორ ირღვეოდა ამ კონკრეტულ მომჩივანთა უფლებები. მე-3 მუხლის დარღვევა ჩვეულებრივ ფასდება ცალკეული შემთხვევების საფუძველზე – ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა დადგინდეს, მიღწეული იყო თუ არა დამაცირებელი მოპყრობის ზღვარი თითოეული განმცხადებლის მიმართ, რაც ამ შემთხვევაში არ მომხდარა. მოსამართლე ვილიგერმა ასევე გააკრიტიკა მთავარი გადაწყვეტილება იმის გამოც, რომ შეფასებულა, თუ როგორ უტოლდება შეუმცირებელი სამუდამო პატიმრობა არაადამიანურ ან ღირსების შემლახველ მოპყრობას.

### 1.3. „იმედის“ მნიშვნელობის განსაზღვრა

საქმეზე ვინტერი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, უთანხმოების წარმოშობის ერთ-ერთი მთავარი საფუძველი იყო საკითხი, აქვთ თუ არა პატიმრებს უფლება იბრძოლონ სასჯელის გადასინჯვის შესაძლებლობისთვის, მაშინ როდესაც ამ შესაძლებლობის არსებობის შემთხვევაშიც კი მათი სასჯელი არ გადაიხედება და ისინი არ გათავისუფლდებიან. მთავრობისა და პირველი პალატის არგუმენტაცია ამ კუთხით

<sup>9</sup> Dissenting Opinion of Judge Villiger.

<sup>10</sup> Vinter and Others v. UK, 2013, §110-113.

ემთხვეოდა ერთმანეთს, ამ პოზიციას იზიარებდა საბოლოო გადაწყვეტილების განსხვავებული აზრით: მიუხედავად იმისა, თუ რა შედეგით დასრულდებოდა საქმე, ბრალდებულები ვერ აკმაყოფილებდნენ გათავისუფლების მოთხოვნებს. შესაბამისად, კონვენციის მე-3 მუხლი არ ირღვეოდა ამ კონკრეტულ საქმეში - მოკლედ რომ ვთქვათ, მომჩივნებს დამამცირებელი სასჯელი არ განუცდიათ.

თუმცა დიდი პალატა ამ მოსაზრებას მყარი არგუმენტაციით დაუპირისპირდა: „თუ უვადო მსჯავრდებული პატიმრობაში იმყოფება გათავისუფლების პერსპექტივისა თუ სასჯელის გადასინჯვის შესაძლებლობის გარეშე, არსებობს რისკი, რომ ის ვერასდროს გამოისყიდის თავის დანაშაულს: როგორც არ უნდა მოიქცეს პატიმარი ციხეში, როპორი პროგრესიც არ უნდა განიცადოს რეაბილიტაციის გზაზე, სასჯელი ფიქსირებული და გადაუხედავი დარჩება. დროთა განმავლობაში სასჯელის სიმძიმე უფრო და უფრო იზრდება: რაც უფრო დიდხანს ცოცხლობს პატიმარი, მით უფრო გრძელია მისი სასჯელი<sup>11</sup>. რაც დიდმა პალატამ განმარტა, არის პატიმრის შინაგანი განცდა, რომ სიცოცხლე თავად გახდება ციხე. დიდმა პალატამ თავის გადაწყვეტილებაში ცალსახად აღნიშნა, რომ უვადო პატიმრობის შეფარდებისას მკაფიო მექანიზმების, დეტალური და წინასწარ განჭვრეტადი სამართლებრივი საფუძვლების და ინსტრუქციების არარსებობა სასჯელის გადასინჯვასთან ან გათავისუფლებასთან დაკავშირებით თავისთავად მე-3 მუხლის დარღვევაა – ამიტომ დარღვევა ხდება სასჯელის გამოტანის მომენტში (მიუხედავად იმისა, რომ თავად უვადო სასჯელი ან სასჯელის სრულად მოხდა არ წარმოადგენს დარღვევას).

განმცხადებელთა სტატუსი და პირობები არ იყო საქმის შედეგზე დამოკიდებული. თუნდაც დადგენილიყო სასჯელის გადასინჯვის მკაფიო სამართლებრივი შესაძლებლობები უვადო პატიმრებისთვის, გარეგნული დაკვირვებით აპლიკანტთათვის არაფერი შეიცვლებოდა, რაციონალური იყო ხელისუფლების მტკიცება, რომ მათ კვლავ მოუწევდათ სასჯელის მოხდა. საკითხავია, მაშინ რისთვის იბრძოდნენ აპლიკანტები და რატომ დაირღვა მე-3 მუხლი მათ საქმესთან დაკავშირებით?

მოსამართლე მაჰონი რომელიც თანმხვედრ აზრში კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევას ამტკიცებდა, ხაზს უსვამდა მე-3 მუხლის პრევენციულ მნიშვნელობას. მისი განმარტებით, ეს მუხლი ქვეყნების მიერ პოტენციური დარღვევების აღსაკვეთად გამოიყენებოდა, და საჭირო არ იყო კონკრეტული ინდივიდები დარღვევის უშუალო მსხვერპლნი გამხდარიყვნენ<sup>12</sup>.

თანმხვედრ აზრში მოსამართლე ფაუერ-ფორდმა მიუთითა, რომ არ არსებობდა აპლიკანტთა მომავალზე მსჯელობის აუცილებლობა, სასჯელის დროისა და ხასიათის გათვალისწინება, კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა უკვე მოხდა, როგორც კი მომჩივნები გაძარცვეს იმედისაგან.

მოსამართლე ფაუერ-ფორდმა თავის მოკლე თანმხვედრ აზრში გაიზიარა განსხვავებულ აზრში ჩამოყალიბებული ძირითადი არგუმენტები. თუმცა, ის, რამაც უბიძგა მიმხრობოდა უმრავლესობას, იყო ფაქტი, რომ „მე-3 მუხლი მოიცავს იმას, რაც შეიძლება შეფასდეს, როგორც „იმედის უფლება“<sup>13</sup>.

მომავლის იმედი და მისი არარსებობა, ცხადია, სასჯელის გამოტანის მომენტში წყდება. როგორც მოსამართლე ფაუერმა თქვა: "ისინიც კი, რომლებიც ჩაიდნენ ყველაზე ამაზრზენ ქმედებებს, მაინც ინარჩუნებენ ადამიანურობას და გააჩნიათ უნარი, შეიცვალონ

<sup>11</sup> Vinter and others v. UK, 2013, §112.

<sup>12</sup> Vinter and Others V. UK, 2013, Concurring Opinion of Judge Mahoney.

<sup>13</sup> Vinter and Others V. UK, 2013, Concurring Opinion of Judge Power-Forde.

უკეთესობისკენ. ხანგრძლივი და დამსახურებული პატიმრობის და მიუხედავად, ისინი ინარჩუნებენ იმედის უფლებას, რომ ოდესმე გამოისყიდონ ჩადენილ დანაშაულს. ამ კმედის წართმევა გაუტოლდება მათი ადამიანობის უარყოფას და ამის გაკეთება დამამცირებელი იქნება“. ამ თანმხვედრ აზრში მოსამართლემ პირველად გამოიყენა ფორმულირება „იმედის უფლება“.

ფაუერ ფორდი თანმხლებ აზრში (რომელიც მოგვიანებით სრულად გაიზიარა სასამართლომ საქმეზე მათიომაიტისი ლიეტუვის წინააღმდეგ) განმარტავს, თუ რატომ იღრვევა კონვენცია ფაქტობრივად ამ კონკრეტულ პირებთან მიმართებით. მთავარი მიზეზი, რისთვისაც მსჯავრდებულები ივრძოდნენ არ იყო თავისუფლების გარანტირებული პერსპექტივა, არამედ „იმედის უფლება“. აქედან გამომდინარეობს ძირითადი მიზეზიც, რის გამოც უვადო თავისუფლების აღკვეთა გადასინჯვის ან გათავისუფლების პერსპექტივის გარეშე წარმოადგენს დარღვევას სასჯელის გამოტანის მომენტიდან და ეს დარღვევა არ დგება დროთა განმავლობაში სასჯელის მოხდის პერიოდში. ადამიანში მომავლის იმედის სრულად მოსპობა ნიშნავს მის დეგრადაციას, იმ არსებითი ფაქტორის უარყოფას, რაც მის ცხოვრებას აზრიანს ხდის - თუნდაც უიმედობისა და სასჯელის მოხდის პერიოდი მცირე იყოს. სასჯელის დაწყების მომენტში თუ თავისუფლების აღკვეთიდან ხანგრძლივი დროის გასვლის შემდეგ, არ აქვს მნიშვნელობა რამდენ ხანს გრძელდება უიმედობა - ერთი წუთი თუ მთელი ცხოვრება - სასოწარკვეთილება იმის გამო, რომ ადამიანი ვერასდროს შეძლებს ნორმალური ცხოვრების დაბრუნებას, წარმოადგენს მე-3 მუხლის დარღვევას.

განსხვავებულ აზრში მოსამართლე ვილიგერმა ვინტერის საქმეზე აღნიშნა, რომ მესამე მუხლის დარღვევის დასადგენად აუცილებელია მიღწეულ იქნას არაადამიანური მოპყრობის მინიმალური ზღვარი, ხოლო ეს ინდივიდუალურად ფასდება<sup>14</sup>, თითოეულ აპლიკანტთან მიმართებით, და არა აბსტრაქტულად. აღნიშნული საქმე ამ კუთხით კითხვებს აჩენს. მოსამართლე ფაუერის განმარტება პასუხობს დასმულ საკითხს - უიმედობა და სასოწარკვეთა თავად წარმოადგენს სიმძიმეს, რომელიც არაადამიანური მოპყრობის ზღვარს სცდება. თვით იმედი, მიუხედავად მისი ხასიათიდა, საკმარისად მნიშვნელოვანია, რომ მისი არარსებობა, რაც ბუნდოვანი კანონმდებლობითაა გამოწვეული, მე-3 მუხლის დარღვევას ნიშნავს.

მათიომაიტისი ლიეტუვის წინააღმდეგ საქმის განხილვისას იმედის ცნების მოსამართლე ფაუერ ფორდისეული განმარტება სრულად გაიზიარა სტრასბურგის სასამართლომ. საქმე ეხებოდა მომჩივანთა დავას პირობით ვადამდე გათავისუფლების ან სასჯელის გადასინჯვის შესაძლებლობის არარსებობის გამო (მიუხედავად პრეზიდენტის შეწყალების ინსტიტუტის, ასევე პარლამენტის ამნისტიის ან უვადო პატიმრობის შემცირების შესახებ დებულების არარსებობისა). სასამართლომ დაადგინა, რომ არსებული მექანიზმები არ იყო საკმარისად ეფექტური სასჯელის შესამცირებლად - არ იყო ნათელი, თუ რა უნდა გაეკეთებინა პატიმარს თავისუფლების მოსაპოვებლად. ამასთან დებულება, რომელიც უვადო პატიმრებს თავისუფლების შესაძლებლობას აძლევდა ლეტალური ავადმყოფობის შემთხვევაში, არ უნდა ყოფილიყო გათვალისწინებული, როგორც ზოგადად შესაძლებლობა. დაუშვებელია პატიმარს ჰქონდეს ლეტალური ავადმყოფობის შეხვედრის იმედი, რათა გათავისუფლდეს და სახლში გარდაიცვალოს.

დასკვნის სახით, მათიომაიტისის საქმეზე სტრასბურგის სასამართლომ ეჭვქვეშ დააყენა მე-3 მუხლის პრევენციული ბუნება, თუმცა დარღვევის დადგენისას სიტყვა-სიტყვით გაიმეორა მოსამართლე ფორდის არგუმენტაცია „ისინიც კი, ვინც ჩაიდენენ ყველაზე ამაზრზენ

<sup>14</sup> Vinter and Others V. UK, 2013, Dissenting opinion of Judge Villiger.

ქმედებებს, მაინც ინარჩუნებენ ადამიანურობას“ და არ უნდა ჩამოერთვათ ცოდვების გამოსყიდვისა და საზოგადოებასი დაბრუნების იმედი. ასეთი იმედის ჩამორთმევა დამამცირებელ მოპყრობას უტოლდება<sup>15</sup>.

ცხადი გახდა, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო იმედის უფლებას განიხილავს კონვენციის მე-3 მუხლიდან გამომდინარე ფუნდამენტურ უფლებად, რომელიც იცავს ადამიანის ღირსებას.

## 2. იმედის ბუნება

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სტრასბურგის სასამართლომ იმედი განმარტა, როგორც ადამიანობის არსებითი ნაწილი - ამდენად, საინტერესოა ამ უფლების ბუნების დადგენა. თვით იმედი თავისი ბუნებით ისეა დაკავშირებული ინდივიდთან, რომ მასზე გარედან დაკვირვებაც კი შეუძლებელია - მისი არსებობა ყოველთვის არ არის დამოკიდებული გარე სამყაროზე და ცხოვრებისეულ გარემოებებზე. თუმცა ადამიანის უფლებათა სამართლის პერსპექტივიდან მისი „უფლებად“ აღიარება მიუთითებს სტრასბურგის სასამართლოს ტენდენციაზე, რომელიც მიმართულია პიროვნებისა და ინდივიდუალური უფლებების აღიარებისკენ.

მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებრივი უსაფრთხოება არანაკლებ მნიშვნელოვანია, სასამართლომ უპირატესობა მიანიჭა ინდივიდუალურ უფლებას, რომელიც კონკრეტულ გრძნობას – იმედს ეხება. მეტიც, სასამართლო უფრო შორს წავიდა, როდესაც განსაზღვრა ამ გრძნობის მნიშვნელობა ადამიანისათვის და განაცხადა, რომ ეს არის ადამიანის ფუნდამენტური ნაწილი. საფაოა, იყო თუ არა სასამართლო უფლებამოსილი, დაედგინა ადამიანის ბუნება და ექცია აღნიშნული სამართლებრივ საკითხად, რამდენად შეეძლო დამტკიცებით განეცხადებინა, რომ ყველა ადამიანს აქვს „უნარი, შეიცვალოს“. კაცობრიობის ისტორიის განმავლობაში მუდმივად მიმდინარეობდა დებატები იმის თაობაზე, შეუძლია თუ არა ინდივიდს ტრანსფორმაციის პროცესის გავლა, მაგრამ ეს დებატები ფსიქოლოგიისა და ფილოსოფიის სფეროს განეკუთვნებოდა. სტრასბურგის სასამართლომ, რომელიც არც კი წარმოადგენს ეროვნულ სასამართლოს - შებოჭა სახელმწიფოები საკუთარი ხედვით ადამიანთა შესაძლებლობებზე და იმედის მამოძრავებელ ძალაზე ცხოვრებაში. ხელშემკვრელი სახელმწიფოები იძულებულნი არიან გაიზიარონ ხედვა, რომ იმედის ძალა ინდივიდში უპირატესია. სახელმწიფოებს აღარ რჩებათ არჩევანის უფლება, საზოგადოების უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად სასჯელის სხვა მიზნებს მეტი მნიშვნელობა მიანიჭონ, ვიდრე პიროვნების რეაბილიტაციას.

უნდა აღინიშნოს, რომ სტრასბურგის სასამართლო ცდილობს, დაამკვიდროს ღირსების დაცვის უფრო ძლიერი საფუძვლები ყველა ასპექტში. ღირსება თავისთავად აბსტრაქტული ტერმინია, თუმცა ეს უფლება არსებით როლს თამაშობს კონვენციის ინტერპრეტაციის პროცესში, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ფორმულირება მწირია პიროვნების უფლებების დაცვის უზრუნველსაყოფად. როგორც ამ შემთხვევაში - „დამამცირებელი სასჯელის“ აკრძალვა შესაძლოა სიტყვა- სიტყვით არ მიუთითებს, რომ თუ არ არსებობს უვადო პატიმრობის განსაზღვრულ ვადებში გადასინჯვის და გათავისუფლების დეტალური შესაძლებლობა, სასჯელი დამამცირებელია. ამასთან, თავად უვადო პატიმრობა არ ნიშნავს დარღვევას (როგორც სასამართლომ განაცხადა კაფარისის საქმეზე) და არავის შეუძლია, სრულად გაზომოს რა სახის ტანჯვა ან დეგრადაცია შეიძლება გამოიწვიოს მხოლოდ გადასინჯვის შესაძლებლობის არარსებობამ იმ ადამიანებშიც კი, რომლებიც მაინც ვერ

<sup>15</sup> Matiošaitis and Others V. Lithuania, 2017, §180.

ისარგებლებდნ ასეთი დებულებებით. სასამართლომ ფაქტობრივად განავრცო ღირსების უფლების საზღვრები.

ამდენად, იმედის უფლების ბუნება გადაჯაჭვულია ღირსების ცნებასთან. სასამართლო იძულებული გახდა ჩაძიებოდა იმედის არარსებობის დამამცირებელ შედეგებს. იმედი, როგორც აღინიშნა, შეიძლება არ იყოს დამოკიდებული გარე სამყაროზე. ამასთან არიან ადამიანები, რომლებიც ებრძვიან დეპრესიას და სასოწარკვეთას, თუმცა არ შეიძლება იმის თქმა, რომ ამ ადამიანებს არ გააჩნიათ ღირსება. ამ ტერმინებს შორის განსხვავებული კავშირია. ღირსების ცნება აიძულებს სახელმწიფოებს არ განსაზღვრონ სხვა ადამიანი, მისი სტატუსი და შესაძლებლობები სიცოცხლის ბოლომდე, როგორც ერთ-ერთ რეკომენდაციაშია აღნიშნული, არ აგრძნობინონ ადამიანებს, რომლებიც უკვე მძიმე ვითარებაში არიან, რომ მათი ადგილი ერთხელ და სამუდამოდ განისაზღვრა და რომ რაც არ უნდა გააკეთონ სამომავლოდ, მუდამ წარსულის ჩარჩოში იქნებიან მოქცეულნი, სამუდამ შეფასდებიან იმ ერთი წარსულში ჩადენილი ქმედებით, რამაც მათი უვადო პატიმრობა გამოიწვია<sup>16</sup>. რამდენად გაიღვივებენ პატიმრები დანაშაულის გამოსყიდვის ან გათავისუფლების იმედს, ეს ძირითადად მათზე და სამყაროს მათსავე აღქმაზე, მაგრამ მეორე მხრივ, მათთვის ამ იმედის სამართლებრივი საფუძვლის წართმევა იმას მიაჩნდება, რომ საზოგადოებამ ერთხელ და სამუდამოდ განსაზღვრა მათთვის იზოლირებული ადგილი. როდესაც არ არსებობს ალბათობა რომ გარე სამყაროს კარი შეიძლება კვლავ გაიღოს და კვლავ გამოჩნდეს მათ ცხოვრებაში ნორმალური სოციალური ურთიერთობები, ინდივიდებმა შეიძლება იგრძნონ, რომ ისინი აღარ აღიქმებიან ღირსეულად ადამიანებად.

როგორც საქმეში მატომშიტისი ლიეტუვის წინააღმდეგ სტრასბურგის სასამართლომ აღნიშნა, ღირსების ცნება არის იმედის უფლების ფუნდამენტურად გამოცხადების მთავარი მიზეზი. ეს ხსნის, თუ რატომ ნიშნავს უვადო თავისუფლების აღკვეთა ყოველგვარი გადასინჯვის ან გათავისუფლების შესაძლებლობის გარეშე მე-3 მუხლის დარღვევას განაჩენის გამოტანის მომენტიდან.

ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, იმედის უფლება შეიძლება აღიქმებოდეს, როგორც აღიარების უფლება<sup>17</sup> – რომელსაც გააჩნია ორი მხარე: სხვა ადამიანების მიერ პიროვნების აღიარების ასპექტი და კანონის მიერ პიროვნების აღიარების ასპექტი. ერთი მხრივ, იმედის უფლება ნამდვილად ეფუძნება ინდივიდისა და მისი ბუნების აღიარებას, განაცხადს რომ ადამიანი მუდმივად იცვლება, ხოლო კანონი ამ თვალსაზრისით უნდა ქმნიდეს ამ ცვლილებების საფუძველსა და სტიმულს. სწორედ ამიტომ სტრასბურგის სასამართლომ რამოდენიმეჯერ აღნიშნა, რომ უნდა არსებობდეს მკაფიო დებულებები იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება მოიქცეს უვადო პატიმარი თავისუფლების ხელახლა მოსაპოვებლად. მათიომატისის საქმეში პრეზიდენტის შეწყალების ბუნება დე ფაქტო არ იძლეოდა ასეთ გამჭვირვალე ინსტრუქციებს, ხოლო სასამართლო გადასინჯვის არარსებობამ კიდევ უფრო გაამწვავა პრობლემა<sup>18</sup>.

იმედი ძირითადად გათავისუფლების შესაძლებლობას უკავშირდება და არა თავად გათავისუფლებას. გარდა ამისა, რამდენიმე მკვლევარის აზრით, შესაძლებლობა ურთიერთობებში გამოიხატება - კითხვა, თუ „როგორ შეიცვალა ადამიანი“, ასევე ჩადენილი დანაშაულების „გამოსყიდვის“ პერსპექტივა, მიუთითებს იმაზე, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია პატიმრის ინტერაქციის ანალიზი გარე სამყაროსთან: დანაშაულის

<sup>16</sup> European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman and Degrading treatment, 2007.

<sup>17</sup> Trotter, 2022, გვ. 17-18.

<sup>18</sup> Matiošaitis and Others v. Lithuania, 2017, § 181.

გამოსყიდვა შესაძლებელია მხოლოდ სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში<sup>19</sup>. მაშასადამე, გათავისუფლების შესაძლებლობა არამხოლოდ აყალიბებს უფლებას, არამედ სტიმულს პატიმრისათვის, რომ შეასრულოს კონკრეტული ვალდებულებები თავისუფლების მოსაპოვებლად. იმედის უფლების ხასიათის ეს პრაქტიკული ასპექტი საკმაოდ ეფექტურია.

თუმცა, თავად იმედი, როგორც ჩანს, დამოუკიდებელი უფლებაა - წარმოიქმნება სასჯელის გამოტანის მომენტიდან დამოუკიდებლად იმ ურთიერთობებისაგან, რომელიც პირს ექნება სამომავლოდ და იმ მეტამორფოზისაგან, რაც მან შეიძლება განიცადოს. ეს ურთიერთობები არაპროგნოზირებადია. სასჯელის გამოტანის მომენტში მომავლის წინასწარმეტყველება არავის შეუძლია - შეუძლია თუ არა მსჯავრდებულს, შეცვალოს და განიცადოს ტრანსფორმაცია. იმედის უფლება დამოუკიდებლად არსებობს ყოველი უვადო მსჯავრდებულის მიმართ. რაც შეეხება თავისუფლების მოპოვებას, იმედის უფლებისგან გასხვავებით, აღნიშნული რთული და კომპლექსური საკითხია, და მოითხოვს იმ შინაგანი ცვლილებების დადგენას, რაც პატიმარმა განიცადა - ეს ცვლილებები პატიმრისა და სამყაროს ურთიერთობაში გამოიხატება - პატიმრის ქცევა, კომუნიკაცია და სოციალური ცხოვრება ასახავს მის პროგრესს, სინანულსა და ტრანსფორმაციას.

ზოგიერთი მკვლევარი ამტკიცებს, რომ იმედის უფლების აღიარება ხსნის კარს მისი შემდგომი და ფართო ინტერპრეტაციისთვის სასჯელების სფეროში<sup>20</sup>. სტრასბურგის სასამართლო გამუდმებით იმეორებს, რომ სასჯელის გადასინჯვის და თაბისუფლების პერსპექტივა უნდა აისახოს როგორც კანონმდებლობაში, ისე პრაქტიკაში პრაქტიკაში. ვინტერის საქმეში სწორედ ეს წარმოადგენდა განმცხადებელთა ერთ-ერთ არგუმენტს. მიუხედავად მთავრობის წარდგინებისა, ფაქტობრივად არ ხდებოდა პატიმართა სასჯელის შემცირება, „არასდროს არცერთი უვადო პატიმარი არ იყო გათავისუფლებული 1997 წლის აქტის მე-3 ნაწილის ან სხვა საფუძვლებით“. საქმეში მატეომაიტისი ლიეტუვის წინააღმდეგ განმცხადებლები ასევე კამათობდნენ საპროცესო შეწყალების და ამნისტიის პრაქტიკულ არაეფექტურობაზე. მიუხედავად იმისა, რომ კაფკარისის საქმეში სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ სასჯელის ფაქტობრივად მოხდა არ უტოლდება მესამე მუხლის დარღვევას. შესაბამისად ჩნება კითხვა, შეუძლიათ თუ არა განმცხადებლებს კამათი საკანონმდებლო რეგულაციების ფორმალურ და არაფუნქციონალურ ხასიათზე, იმის საფუძველზე რომ გათავისუფლების მოთხოვნაზე მუდმივად უარს იღებენ? რომ მათი იმედის უფლება შეილახა, და მათ განიცადეს დამამცირებელი მოპყრობა მუდმივი უარის გამო. ვინაიდან სასამართლომ ხაზგასმით განაცხადა, რომ გათავისუფლების შესახებ რეგულაციებით განსაზღვრული პირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაში, უვადო პატიმარი უნდა გათავისუფლდეს.

შეუძლია თუ არა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს დაუდგინოს ქვეყნებს საფუძვლები, რის მიხედვითაც უნდა გადაწყვიტონ პატიმართა გათავისუფლების ან გათავისუფლებაზე უარის თქმის საფუძვლები? შეუძლია თუ არა სტრასბურგის სამართლოს გადაწყვიტოს, არის თუ არა მოსამართლეების მიერ გათავისუფლების უარყოფა სამართლებრივად დასაბუთებული, და როგორ რამდენად ირღვევა იმედის უფლება ამ შემთხვევაში? შეუძლია თუ არა გათავისუფლებაზე მუდმივმა უარმა „უკანონოდ მოკლას იმედი“? გახდებიან თუ არა სახელმწიფოები ვალდებული, რომ დადებითად გადაწყვიტონ გათავისუფლების საკითხი, მხოლოდ იმიტომ რომ ფორმალურად უპასუხონ სტრასბურგის სასამართლოს მიერ დადგენილ სტანდარტს მესამე მუხლთან დაკავშირებით. და თუ ასეა, ამგვარად ხელშეკრულ სახელმწიფოებს დაეკისრებათ დამატებითი ვალდებულებები, რაც

<sup>19</sup> Trotter, 2022, გვ. 7-8.

<sup>20</sup> Vannier, 2016.

მათ კომპეტენციაში შეჭრას გაუტოლდება. ამდენად, საინტერესოა იმედის უფლების განვრცობისა და ინტერპრეტაციის ფარგლები გლობალური სამართლის კონტექსტში.

### 3. იმედი, როგორც ფუნდამენტური უფლება გლობალურ სამართალში

მწელი წარმოსადგენია, როგორ შეიძლება ჩაითვალოს „იმედის უფლება“, ფუნდამენტურ უფლებად, გლობალური სამართლის თვალსაზრისით. სტრასბურგის სასამართლოს მიერ იმედის „ძირითად უფლებად“ გამოცხადების პრეცედენტი და სტანდარტების გაფართოება, რომელიც ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს ბოჭავს, თავისთავად შეიცავს რამდენიმე რისკს.

#### 3.1. სტრასბურგის სასამართლოს ზენაციონალური ბუნების გაფართოება „იმედის უფლების“ მეშვეობით

მოსამართლე კურისმა თავის თანხმედერ აზრში საქმეზე მატომიატისი ლიეტუვის წინააღმდეგ, აღნიშნა: „ძირითადი გადაწყვეტილება ეფუძნება კონვენციას, და მის ამჟამინდელ განმარტებას. მე კრიტიკულად ვარ განწყობილი არა იმდენად იმის მიმართ, თუ რას ამბობს კანონი, არამედ იმის მიმართ თუ როგორ მივიდა მისი ინტერპრეტაცია აქამდე“<sup>21</sup>. მოსამართლემ ხაზი გაუსვა, თუ როგორ გაფართოვდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი იმედის უფლების მეშვეობით, მან მიმოიხილა, თუ როგორ გაიზარდა სასამართლოს მიერ დადგენილი სტანდარტები სასჯელის განხილვის მექანიზმებთან დაკავშირებით, იმდენად, რომ კაფკარისის საქმემ თითქმის დაკარგა აქტუალობა. კურისი ამტკიცებდა, რომ ამ გადაწყვეტილებით კაფკასირის პრეცედენტის დაძლევა მოხდა, მიუხედავად იმისა, რომ სასამართლოს ეს არ განიცხადებია.

მოსამართლე კურისის თქმით, კაფკარისის საქმეში სასამართლომ გადაწყვეტილება მიიღო აპლიკანტთა გარემოებების ინდივიდუალური გათვალისწინებით. მაგრამ ახლა, იმედის უფლების აღიარებით, სასამართლოს მიიჩნია უფლებამოსილება შეაფასოს ეროვნული კანონმდებლობების „ხარისხი“, და არა ფაქტობრივი დარღვევები აპლიკანტთა მიმართ. ამ თვალსაზრისით, სტრასბურგის სასამართლო გახდა ზენაციონალური. გარდა ამისა, როგორც კურისის თანახმად, დარღვევის დასადგენად, უიმედობა სრულიად არამატერიალური საფუძველია. სასამართლოს არ შეუფასებია განმცხადებელთა მიერ გაცემილი ტანჯვის სიმძიმე - არც სასჯელის გამოტანის დრო, არც განმცხადებლების ძალისხმევა უკეთესობისკენ შესაცვლელად, არც პროგრესი ან მისი ნიშნები<sup>22</sup>. მაშინ, როდესაც მომჩივანთა პატიმრობის ისტორიის განხილვისას ცხადი ხდება, რომ მათ გათავისუფლებაზე უარი საფუძვლიანი მიზეზებით ეთქვათ. სასამართლოს არ ჰქონდა უფლება შეეფასებინა, რომ კანონმდებლობა არაეფექტური იყო აპლიკანტთა უფლებების დასაცავად და დაედგინა კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა.

მთავარი, რასაც მოსამართლე კურისი ხაზს უსვამს, არის ის, რომ სტრასბურგის სასამართლომ შეიძინა ეროვნული კანონმდებლობის განხილვის უფლება - რეალური ზიანი მიაღგათ მომჩივნებს თუ არა, სასამართლო აყალიბებს თავის აზრს ეროვნული კანონმდებლობისა და მისი ეფექტურობის თვალსაზრისით, და გადაწყვეტილებას იმედის აბსტრაქტულ უფლებაზე ამყარებს. ეს შეიძლება საშიში პრეცედენტი გახდეს. მოსამართლე კურისის არგუმენტაციას რამდენიმე ლოგიკური საფუძველი აქვს: ბუნდოვანია, მომავალში როგორ შეიძლება იქნეს აღნიშნული პრეცედენტი გამოყენებული - პირველ რიგში,

<sup>21</sup> Matiošaitis and Others V. Lithuania, 2017, Concurring Opinion of Judge Kuris.

<sup>22</sup> Matiošaitis and Others V. Lithuania, 2017, Concurring Opinion of Judge Kuris.

სასამართლომ აღიარა აბსტრაქტული უფლება, რომელიც მთლიანად არის დაკავშირებული ინდივიდის შინაგან განცდასთან. მეორე, სასამართლო განიხილავს საქმეებს მხოლოდ ეროვნული კანონმდებლობის მიმოხილვის მეშვეობით და ზოგადად აფასებს, შეიძლება თუ არა ამ კანონმდებლობამ ზიანი მიაყენოს ვინმეს ინდივიდუალურ განცდას - შეუძლია თუ არა ეროვნულ კანონმდებლობას უვადო პატიმრებისთვის იმედის ჩამორთმევა. საბოლოოდ ასე იღებს გადაწყვეტილებას.

ზესახელმწიფოებრივი ხასიათის ხაზგასმით მოსამართლე კურისი ასკვნის, რომ ევროპული სასამართლო იძენს საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილებას ხელშემკვრელ სახელმწიფოებთან მიმართებაში. სტრასბურგის სასამართლომ მიიწიჭა უფლება, ზედამხედველობა გაუწიოს ეროვნულ კანონებს და აღარ ითვალისწინებს განმცხადებელთა ინდივიდუალურ გარემოებებსა და რეალურ ზიანს.

### 3.2. ხელშემკვრელი სახელმწიფოების შეფასების თავისუფალი ზღვარი სასჯელებთან მიმართებით

სტრასბურგის სასამართლომ ვინტერის საქმეში მაგალითად მოიყვანა კავკარიის კვიპროსის წინააღმდეგ ქვეყნების ავტონომიის ხაზგასასმელად: სასამართლო ხაზს უსვამდა, რომ სახელმწიფოებს გააჩნიათ უფლება, აირჩიონ სასჯელადსრულების საკუთარი სისტემა<sup>23</sup>. თუმცა, ვინტერის გადაწყვეტილებით რეალურად (როგორც მოსამართლემ კურისმა აღნიშნა) სტრასბურგის სასამართლომ ექსტრატერიტორიული საკონსტიტუციო ინსტიტუტის ხასიათი შეიძინა. შესაბამისად, ზემოაღნიშნული განცხადება არ იყო იმდენად საფუძვლიანი, როგორც კავკარიის საქმეზე გადაწყვეტილების მიღების დროს.

სასამართლომ არაერთხელ აღნიშნა, რომ სახელმწიფოებს აქვთ გადაწყვეტილების მიღების დისკრეცია სასჯელებთან დაკავშირებით, ასევე სასჯელის გადასინჯვისა და გათავისუფლების გზებთან მიმართებით<sup>24</sup>, სახელმწიფოთა პრეროგატიული უფლებამოსილებების აღნიშვნის მიუხედავად, ხელშემკვრელი ქვეყნების კომპეტენცია სისხლის სამართლის კოდექსსა და სასჯელებთან დაკავშირებით შეიზღუდა.

უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ იმედის უფლებასთან დაკავშირებით საქმეების განხილვისას სტრასბურგის სასამართლომ არგუმენტაცია იმ მოტივს დააფუძნა, რომ რეაბილიტაცია უნდა იყოს სისხლისსამართლებრივი სასჯელის მთავარი მიზანი, თუმცა, როგორც მოსამართლე ვილიგერი აცხადებს განსხვავებულ აზრში ვინტერის საქმეზე, ეს ეწინააღმდეგება სუბსიდიარობის პრინციპს. შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყანას უნდა ჰქონდეს პრეროგატიული უფლებამოსილება, თვად დაადგინოს, თუ რა სახის პენოლოგიური მიზნებია უფრო მნიშვნელოვანი საკუთარ საზოგადოებაში. ილუსტრაციისთვის, ლიეტუვის სისხლის სამართლის კოდექსში მითითებულ სასჯელთა მიზნებში პრევენციულ და სადამსჯელო მიზნებს უპირატესობა ენიჭება. აღნიშნული სტრასბურგის სასამართლომაც ახსენა მათიომაიტისის საქმეზე: ამ მიზნებს სახელმწიფოს სისხლის სამართალში უფრო დიდი მნიშვნელობა გააჩნდა, ვიდრე სხვა მიზნებს.

ამ საკითხთან დაკავშირებით გასაგები იყო მთავრობის პოზიცია: ლიეტუვაში არსებობდა უვადო თავისუფლების აღკვეთის შემცირების რამდენიმე მექანიზმი, მათ შორის დეტალურად რეგულირებული შეწყალების თხოვნა, რომლის გადაწყვეტაც, მართალია პრეზიდენტის დისკრეციას წარმოადგენდა, თუმცა ამისდა მიუხედავად გადაწყვეტილების

<sup>23</sup> Kafkaris v. Cyprus, 2008, p. 99, Vinter and Others v. UK, 2013, p. 104.

<sup>24</sup> Matiošaitis and Others V. Lithuania, 2017, §18e; Vinter and Others V. UK, 2013, §120.

მიღების საფუძვლებიც კი დაწვრილებით იყო განსაზღვრული. თუმცა, ეს მაინც არ აღმოჩნდა საკმარისი იმისათვის, რომ დაეკმაყოფილებინა სტრასბურგის სასამართლოს სტანდარტები. ამ მაგალითის ანალიზის ფონზე, შეიძლება ითქვას, რომ საკითხავია, დისკრეციული გადაწყვეტილების მიღების როგორი ფარგლები - შეფასების რა თავისუფალი ზღვარი დარჩათ სახელმწიფოებს. მატოშაიტისის საქმეში მთავრობა აცხადებდა, რომ უვადო პატიმართა მცირე რაოდენობის შეწყალების მიზეზი საკითხის მიმართ საზოგადოებაში გავრცელებული უკიდურესად სენსიტიური განწყობა იყო<sup>25</sup>. ეს არ ნიშნავს, რომ პატიმრებს შეწყალებაზე უარი არაგონივრული საფუძვლით ეთქვათ. სავსებით შესაძლებელია, სახელმწიფოებმა საჭიროდ ჩათვალონ მკაცრი რეგულაციების არსებობა, იმის შესაფასებლად, მზად არიან თუ არა უვადო პატიმრები თავისუფლებისთვისა და საზოგადოებაში ინტეგრაციისათვის, თუ კვლავ რისკის ქვეშ აყენებენ სახელმწიფო უსაფრთხოებას.

ამ საქმეზე განმცხადებლები ხაზს უსვამდნენ ლიეტუვის პრეზიდენტის ადმინისტრაციის ვებგვერდზე განთავსებულ განცხადებას, სადაც აღნიშნული იყო, რომ მოძალადე კრიმინალთათვის „ძნელად მოსალოდნელი იყო შეწყალების მინიჭება“<sup>26</sup>. რაც არ უნდა პოპულიტურად ჟღერდეს, სახელმწიფოში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომ მოქალაქეები თავს დაცულად გრძნობდნენ. აშკარაა, რომ ფორმულირება „ძნელად მოსალოდნელი“ არ გამორიცხავდა ამ პატიმრების შეწყალების შესაძლებლობას. ამის სანაცვლოდ, უბრალოდ მიუთითებდა, რომ პატიმართა გათავისუფლების საკითხი ზედმიწევნით შეფასდებოდა საზოგადოებრივი უსაფრთხოების შენარჩუნების მიზნით. არანაკლებ მნიშვნელოვანია სასჯელის პრევენციული მიზანი. ხშირი შემთხვევებში არაეფექტურ სასჯელთა და სადამსჯელო კომპონენტის სისუსტეს, თან სდევს საზოგადოებაში წარმოშობილი დაუსჯელობის სინდრომი, რასაც მძიმე შედეგები მოჰყვება/

მაშასადამე, აშკარაა, რომ სტრასბურგის სასამართლოსეული სასჯელის მიზნების ინტერპრეტაცია, რომელიც იხრება სისხლის სამართლის პროცესის სარეაბილიტაციო მიზნებისკენ, თანდათან ზღუდავს ხელშემკვრელი სახელმწიფოების დისკრეციას, თავისუფალი შეფასების ზღვარს. ამასთან ეროვნული კანონმდებლობები დეტალურად ფასდება სტრასბურგის სასამართლოს მიერ.

მართალია სტრასბურგის სასამართლო სამართლებრივ ჩარჩოს გასცდა, იმის განსაზღვრით, რომ იმედი ადამიანობის ფუნდამენტური ასპექტია, თუმცა კიდევ უფრო ხმამაღალი განაცხადი იყო ის, რომ ყველა ადამიანს შეუძლია შეიცვალოს. გარემოებათა უფრო ზოგადი შეფასებით, ქვეყნის ფარგლებს გარეთ არსებული ინსტიტუტი ავალდებულებს სახელმწიფოებს მიჰყენონ მისეულ ხედვა ადამიანის ბუნების შესახებ. სადავოა, არის თუ არა სტრასბურგის სასამართლო ობიექტურად საკმარისად უფლებამოსილი იმის დასადგენად, რომ იმედის ღირებულება - ინდივიდუალური განცდა საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ღირებულებას გადაჭონის.

### 3.3. იმედის უფლების აღიარება გლობალური სამართლის კუთხით

საკითხის უფრო ფართო კონტექსტში შეფასებისას, რთულია იმ გზების დადგენა, რომლითაც შესაძლებელი იქნება იმედის უფლების, როგორც ფუნდამენტური უფლების აღიარება გლობალური სამართლის პერსპექტივაში. რა თქმა უნდა, ევროპა იხრება ტენდენციისკენ, რომ ადამიანის ღირსება ყველა ასპექტში იყოს აღიარებული და დაცული,

<sup>25</sup> Matiošaitis and Others v. Lithuania, 2017, §. 59, 132, 136.

<sup>26</sup> Matiošaitis and Others V. Lithuania, 2017, §. 130.

თუმცა, აბსოლუტური ბუნება, რომელსაც იმედის უფლება იძენს სტრასბურგის სასამართლოს სტანდარტების გათვალისწინებით, შესაძლოა მალე გახდეს გამოწვევა.

უპირველეს ყოვლისა, ამან შესაძლოა გამოიწვიოს სახელმწიფოთა პარალიზება რეციდივის შემთხვევებთან ან დაუსჯელობის სინდრომთან ბრძოლაში, მაგალითად, როდესაც უვადოდ თავისუფლების აღკვეთას ზოგიერთ შემთხვევაში უსჯიან მსჯავრდებულებს რომლებმაც ჩაიდინეს მკვლელობა და წარსულში უკვე იყვნენ ნასამართლევი მძიმე დანაშაულისთვის. ლოგიკურია სახელმწიფოს ნება, რომ გააჩნდეს დისკრეცია, თავად განსაზღვროს, დააწესებს თუ არა რეციდივის ძალიან მაღალი დონის აღმოსაფხვრელად უვადო სასჯელს, რომელიც ცალკეულ შემთხვევებში თავისუფლების ხელახლა მოპოვების შესაძლებლობას არ დაუტოვებს პატიმრებს. უფრო ხანგრძლივ პერსპექტივასი, ძნელია თანამედროვე სამყაროში იმის დადგენა, თუ რა მძიმე პრობლემები შეიძლება შეექმნას ქვეყნებს ასეთი დისკრეციის არარსებობის გამო, მაგალითად, ტერორიზმთან ბრძოლაში.

ვინტერის საქმეში სტრასბურგის სასამართლომ განაცხადა, რომ დაკავების პირველადი მიზანი იცვლება დროთა განმავლობაში და, შესაბამისად, მოგვიანებით ეს მიზანები გადახედვას საჭიროებს<sup>27</sup>. თუმცა საკითხავია, რა მოხდება, თუ სახელმწიფო მიიჩნევს, რომ არის უკიდურესი სიმძიმის გარკვეული დანაშაულები, რომელთა ფონზეც პატიმრობის პირობებში მსჯავრდებულის ქცევა მუდამ არასაკმარის მტკიცებულებად დარჩება იმის დასადგენად, შეიცვალა თუ არა იგი. ციხეებში პატიმრები მოქცეულნი არიან კონტროლქვეშ, ისინი ვალდებული არიან მისაღებად მოიქცნენ. თუმცა, ამ გარემოებებსა და პირობებში, როდესაც პატიმრები მუდმივი ზედამხედველობის ქვეშ არიან, სახელმწიფოებს ართმევს შესაძლებლობას, მკაფიოდ განსაზღვროს შეიცვალა თუ არა პატიმარი. შესაბამისად, გარკვეულწილად ლოგიკურიცაა, ჩადენილი დანაშაულის გათვალისწინებით პრევენციული მიზნით მსჯავრდებულისთვის უვადო პატიმრობის მისჯა, რომელიც არ ექვემდებარება შემცირებას.

საკითხის უფრო ფართო ანალიზისთვის აუცილებელია იმედის უფლების გლობალურ კონტექსტში განხილვა. თუ იმედის უფლება ადამიანობის არსებითი ნაწილია (და, შესაბამისად, მისი დაცვა - დემოკრატიის ატრიბუტი), რომელიც ზღუდავს ეროვნულ სასამართლოებს სასჯელის გადასინჯვის ან თავისუფლების პერსპექტივის გარეშე უვადო პატიმრობის დაწესებისგან, მაშინ რა შეიძლება ითქვას ზოგიერთ სახელმწიფოზე, სადაც ჯერაც მოქმედებს სიკვდილით დასჯა? მაგალითად, შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს, რომ ამ კუთხით ექვემდებარება ამერიკის შეერთებული შტატების დემოკრატია, სადაც სიკვდილით დასჯა რამდენიმე შტატში წარმოადგენს სასჯელის სახეს. ვინტერის საქმეზე სტრასბურგის სასამართლოსეული განმარტების თანახმად, „რეაბილიტაცია კონსტიტუციური ვალდებულებაა ნებისმიერ საზოგადოებაში, რომლის ამოსავალი წერტილიცაა ადამიანის ღირსება“<sup>28</sup>. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ აშშ, რომელიც უშვებს სიკვდილით დასჯას და ამ კუთხით აბსოლუტურად გამორიცხავს რეაბილიტაციის შესაძლებლობას, სრულიად უგულვებელყოფს ადამიანის ღირსებას.

გარდა ამისა, სიკვდილით დასჯის რიგის ფენომენი სხვადასხვა ქვეყანაში, მათ შორის აშშ-ის რამდენიმე შტატში<sup>29</sup>, აიძულებს სიკვდილმისჯილებს დაელოდონ სიკვდილით დასჯას გაურკვეველი პერიოდის განმავლობაში, თითქმის შეუძლებელია იმის თქმა, თუ როგორ შეიძლება იმედის უფლება ჰქონდეს ადამიანს, ვინც სიკვდილს ელოდება და არც კი იცის, რამდენ ხანს მოუწევს ლოდინი. კალიფორნიის სასჯელაღსრულებისა და რეაბილიტაციის

<sup>27</sup> Vinter and Others V. UK, 2013, §. 111.

<sup>28</sup> Vinter and Others V. UK, 2013, §. 113.

<sup>29</sup> Bojosi, 2004, p. 307.

დეპარტამენტმა წარმოადგინა სიკვდილმისჯილ მოქალაქეების სია, რომლებიც გარდაიცვალნენ 1978 წლიდან, სიას თან ერთვის ამ ადამიანთა სიკვდილის მიზეზები. ამ სიაში წარმოდგენილ ასოთხმოცი ადამიანიდან მხოლოდ თხუთმეტი დაიღუპა სიკვდილით დასჯის შედეგად, მაშინ როცა მათი უმეტესობა სიკვდილით დასჯის მოლოდინში ბუნებრივი მიზეზებით გარდაიცვალა, ხოლო ოცდაათი მათგანი თვითმკვლელობის გამო.<sup>30</sup> ეს იმაზე მეტყველებს, რომ აშშ-ში სიკვდილის მოლოდინში სიკვდილმისჯილნი სრულიად მოკლებულნი არიან იმედს და სასოწარკვეთილებაში იმყოფებიან.

ამდენად, იმედის უფლების ფუნდამენტურ უფლებად აღიარება გლობალური სამართლის პერსპექტივაში, მიუხედავად იმისა, რომ ეს დაკავშირებულია ქვეყნების ავტონომიის შეზღუდვის საშიშროებასთან, შესაძლოა პოზიტიურ ფაქტორად იქცეს, თუმცა პროცესი სირთულეებთანაა კავშირში.

მიუხედავად მოსამართლე კურისის დასაბუთებული პოზიციისა, რომ სტრასბურგის სასამართლომ მიიღო ექსტრატერიტორიული კონსტიტუციური ინსტიტუტის ბუნება, უნდა აღინიშნოს, რომ იმედის უფლების ღირსების ასპექტად აღიარება ნიშნავს იმას, რომ ყველა ადამიანი ერთხელ და სამუდამოდ იმსახურებს აღიქმვად როგორც გარშემოპირთა ასევე სახელმწიფო კანონმდებლობის მიერ, როგორც მუდმივად ცვლილების პროცესში მყოფი. კაცობრიობის ეს აბსოლუტურად პოზიტიური და ჰუმანისტური აღქმა ავალდებულებს ქვეყნებს აღიარონ ინდივიდები და მათი უფლებების დაცვის უფრო მაღალი სტანდარტები. თუ იმედის უფლება, მოგვიანებით განმტკიცდება, როგორც პრინციპი, გლობალური სამართალი მეტად გახდება ინდივიდებზე ორიენტირებული.

შესაძლებელია ადამიანები, რომლებიც უკიდურესად მძიმე დანაშაულს სჩადიან, თავს იიმედებდნენ იმის ცოდნით, რომ მაშინაც კი, თუ ისინი პასუხისმგებას მიეცემიან ჩადენილი დანაშაულის გამო, მათ მაინც ნებისმიერ შემთხვევაში მიეცემათ სასჯელის გადასინჯვისა და თავისუფლების შანსი. ამის გამო უფლების გლობალურ კონტექსტში განხილვისას, შეიძლება ჩაითვალოს, რომ „იმედის უფლების“ აღიარება ფუნდამენტურ უფლებად უფრო დიდ საფრთხეს იწვევს, ვიდრე სარგებელს კაცობრიობისთვის. მეორე მხრივ, როგორც კი ორიენტირი იწვევს კონკრეტულ ინდივიდებზე, რომლებსაც უვადოდ აქვთ მისჯილი თავისუფლების აღკვეთა და ვისთვისაც სიცოცხლემ შესაძლოა ციხის მნიშვნელობა შეიძინოს, იმედის უფლების ღირებულება აშკარა ხდება.

## დასკვნა

დასკვნის სახით, ნაშრომმა მიმოიხილა რამდენიმე საკითხი, გლობალური სამართლის პერსპექტივაში ახლად წარმოშობილ ფუნდამენტურ „იმედის უფლებასთან“ დაკავშირებით.

პირველ რიგში, ნაშრომმა გამოკვეთა ის გარემოებები, რომელმაც გამოიწვია „იმედის უფლების“ წარმოშობა სტრასბურგის სასამართლო პრაქტიკაში. ნაშრომმა ცხადყო, რომ სტრასბურგის სასამართლოს მიერ ამ უფლების აღიარებამდე, ცნება „იმედი“ უკვე არსებობდა სხვა სამართლებრივ დოკუმენტებში. ნაშრომმა მიმოიხილა იმედის უფლების ჩამოყალიბების პროცესი. განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა დილემაზე, თუ რომელ საფუძველზე უნდა დადგენილიყო კონვენციის მე-3 მუხლის დარღვევა გადასინჯვისა და თავისუფლების დეტალური პერსპექტივის გარეშე უვადო პატიმრობასთან დაკავშირებით, მაშინ როდესაც განმცხადებლები ვერ ისარგებლებდნენ ამ შესაძლებლობებით მათი არსებობის შემთხვევაშიც კი.

<sup>30</sup> California Department of Corrections and Rehabilitation, n.d.

ნაშრომმა გამოიკვლია იმედის უფლების ბუნება, იმედის სამართლებრივი ცნება და მისი ურთიერთკავშირი ღირსებასთან. ნაშრომი ასევე მიმოიხილავს იმედის უფლებას, როგორც აღიარების უფლებას. გარდა ამისა, აღინიშნა რამდენიმე დილემა, რომელიც შესაძლოა წარმოიშვას უფლების სამომავლო ინტერპრეტაციისას.

ბოლო ნაწილში ნაშრომი მიმოიხილავს იმედის უფლებას გლობალურ კონტექსტში და მისი დანერგვის ალბათობას. თავდაპირველად, მიმოიხილულია სტრასბურგის სასამართლოს უფლებამოსილების გაფართოების პროცესი, შემდგომ კი, სახელმწიფოთა დისკრეციის შეზღუდვა სისხლის სამართლის სასჯელთან დაკავშირებით. გარდა ამისა, კვლევამ გამოიკვლია იმედის უფლების, როგორც ფუნდამენტური უფლების დანერგვის შესაძლებლობა უფრო ფართო კონტექსტში. ცხადი გახდა, რომ იმედის უფლების აღიარება შესაძლოა მრავალ გამოწვევას შეხვდეს გლობალურ პერსპექტივაში, მათ შორის იმ ქვეყნებში, სადაც სიკვდილით დასჯა ჯერ ისევ წარმოადგენს ლეგიტიმურ სასჯელს. განსაკუთრებით დიდია გამოწვევა სიკვდილით დასჯის რიგის ფენომენტთან დაკავშირებით.

იმედის უფლება, იმისდა მიუხედავად, იქნება თუ არა იგი ქმედითი სისხლის სამართლის მიზნებისთვის, არის იმის მაჩვენებელი, თუ როგორ ხდება ევროპული სამართალი უფრო და უფრო კონცენტრირებული ინდივიდებსა და მათ ღირსებაზე. შეიძლება ითქვას, რომ იმედის უფლების აღიარება წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა სასამართლოს მიერ გაკეთებულ ჰუმანისტურ განცხადებას.

## ბიბლიოგრაფია

1. Bojosi, Kealeboga, N., The Death Row Phenomenon and the Prohibition against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment AFRICAN HUMAN RIGHTS LAW JOURNAL, Volume 4. 2004;
2. კალიფორნიის სასჯელაღსრულებისა და რეაბილიტაციის დეპარტამენტი, „სიკვდილ-მისჯილი პატიმრები, რომლებიც გარდაიცვალნენ 1978 წლიდან დღემდე.  
<https://www.cdcr.ca.gov/capital-punishment/condemned-inmates-who-have-died-since-1978/> [უკანასკნელად გადამოწმდა 10.03.2025];
3. მინისტრთა კომიტეტი, რეკომენდაცია პირობით გათავისუფლებაზე, ახსნა-განმარტებითი წერილი. 2003;
4. წამებისა და არაადამიანური და დამამცირებელი მოპყრობის პრევენციის ევროპული კომიტეტი, მოხსენება. 2007;
5. კაფარისი კვიპროსის წინააღმდეგ, 2008, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო  
[https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22fulltext%22:\[%22Kafkaris%20v.%20Cyprus%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%2201-85019%22\]\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22fulltext%22:[%22Kafkaris%20v.%20Cyprus%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%2201-85019%22]]) [უკანასკნელად გადამოწმდა 10.03.2025];
6. მათიოშაიტისი და სხვები ლიეტუვის წინააღმდეგ, 2017., ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-173623%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-173623%22]) [უკანასკნელად გადამოწმდა 10.03.2025];
7. ტროტერ, სარა, იმედის ურთიერთობები: იმედის უფლების თეორია ადამიანის უფლებათა ევროპულ სამართალში, ადამიანის უფლებათა სამართლის მიმოხილვა, 22(2). 2022;
8. ვანიერ, მ., იმედის უფლება? უვადო პატიმრობა საფრანგეთში. უვადო პატიმრობა და ადამიანის უფლებები. სამართლისა და საზოგადოების საერთაშორისო სერიები, ჰარტის გამომცემლობა, ოქსფორდი. 2016;
9. ვინტერი და სხვები გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 2013, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო.  
[https://hudoc.echr.coe.int/#%22fulltext%22:\[%22VINTER%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-122664%22\]\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22fulltext%22:[%22VINTER%20AND%20OTHERS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%22],[%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-122664%22]]) [უკანასკნელად გადამოწმდა 10.03.2025].